

ALTERNATÍVA UKRYTÁ V DEBNÍČKÁCH

Petra Hencelová

Abstract

The aim of this paper is to characterize the newly form of alternative food networks – box schemes in Slovakia. The main idea of the box schemes is to speed up the distribution process and bring the freshest possible food to the consumer. This paper deals with the mapping of eco farmers and box sellers through box schemes in terms of the spatial organization in Slovakia. The results of the research show that most of the analyzed alternative food producers are located directly in the cities, especially 54% are located in district cities. The expansion of box schemes in Slovakia can be dated 2013. This paper seeks to contribute to the research literature on the potential of box schemes in Slovakia.

Keywords: box schemes, alternative food networks, spatial organisation, Slovakia

Úvod

Za ostatných 30 rokov sa maloobchod a spotreba výrazne transformovali (Križan a kol., 2020). Na Slovensko začali prenikať rôzne globalizačné trendy, ktoré ovplyvňovali a stále ovplyvňujú správanie spotrebiteľov (Danielová a Trembošová, 2020; Fertaľová, 2007; Mitriková a kol., 2012; Križan a Bilková, 2019; Trembošová, 2009). Spolu s globalizáciou, komodifikáciou a delokalizáciou môžeme pozorovať podstatný posun v relokalizácii. Ako protiklad globalizačným trendom začali vznikať rôzne alternatívy v maloobchode a spotrebe (Spilková 2016). Mnohé nové trendy majú viac ekonomický a marketingový charakter, ktoré sú mimo výskumných aktivít geografov. Preto je naša pozornosť zameraná na vybrané trendy, ktorých prejav je možné skúmať aj v priestorových súvislostiach. V ostatných dekádach možno najmä v mestách pozorovať zintenzívnenie vzťahov medzi spotrebiteľmi a lokálnymi producentmi potravín (Guthman, 2003; Renting et al., 2003; Schermer, 2015). V tejto súvislosti možno diskutovať o alternatívnych potravinových sieťach, kde distribúcia potravín prebieha v čo najužších (sociálnych) väzbách, producenti sú zároveň konzumenti a kde kvalita, čerstvosť a lokálny pôvod potravín zohráva dôležitú úlohu v potravinovom systéme.

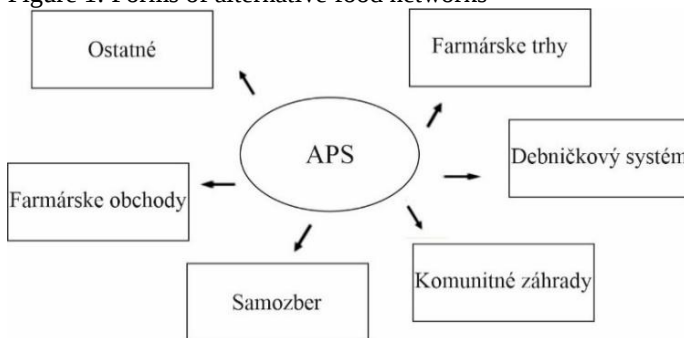
Teoreticko-metodické východiská

Koncept alternatívnych potravinových sietí (APS) zahŕňa širokú škálu

iniciatív, akými sú farmárske trhy, debničkový systém, predaj z dvora, komunitné záhrady, družstvá s predajom potravín a poľnohospodárstvo podporované spoločenstvom (Dansero a Puttilli, 2014; Thorsøe a Kjeldsen, 2016; Tregear, 2011). K formám APS možno zaradiť aj predajné automaty potravín (výrobkov) alebo vlastný zber (samozber sezónnych potravín) vid' obr. 1. Pri skúmaní alternatívnych potravinových sietí – debničkového systému, možno vychádzať zo všeobecného konceptu APS, ktoré sú charakterizované v zmysle úsilia o resocializáciu a relokáciu výroby, distribúcie a spotreby potravín. APS možno podľa Jarosza (2008) definovať štyrmi hlavnými charakteristikami: i) kratšou vzdialenosťou medzi výrobcami a spotrebiteľmi, ii) veľkosťou a rozsahom výroby malými farmami a využívaním metód ekologického alebo holistického poľnohospodárstva, ktoré sú v rozpore s priemyselným poľnohospodárstvom veľkého rozsahu, iii) existenciou predajných miest nákupu potravín, ako sú družstvá či farmárske trhy, iv) záväzkom k sociálnemu, hospodárskemu a environmentálnemu rozmeru udržateľnej výroby, distribúcie a spotreby potravín (Carolan, 2006; Kloppenburg et al., 2000; Renting et al., 2003).

Obr. 1: Formy alternatívnych potravinových sietí

Figure 1: Forms of alternative food networks

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Marsden (2000) zdôrazňuje, že APS predstavujú alternatívny model dodávok potravín s potenciálom skrátiť dlhé, zložité a racionálne organizované priemyselné potravinové reťazce. Goodman (2004) tvrdí, že formy APS a ich produkty, ako napríklad organické, lokálne a kvalitné potraviny sa líšia od tých, ktoré zvyčajne poskytujú výrobcovia bežných potravín a v maloobchodných prevádzkach. Sonnino a Marsden (2006, s. 181) definujú APS ako „[...] Rôzne a voľne definované, pokiaľ ide o „kvalitu“, „transparentnosť“ a „miesto“, takéto novovznikajúce siete (trochu sporne) signalizujú posun od priemyselného a bežného potravinárskeho odvetvia k opätovnému premiestňovaniu potravín a poľnohospodárskemu režimu [...]“.

Vznik iniciatív ako sú debničkový systém, komunitné záhrady alebo farmárske trhy je dôkazom rastúceho záujmu o vytváranie miestnych potravinových systémov pre rozvoj (urbánnej) spoločnosti (Kita a Kollár, 2017). Donald (2009) tvrdí, že ústredným dôvodom pre realizáciu foriem APS je dopyt spotrebiteľov po vyššej kvalite potravín, vzhľadom na meniace sa vnímanie spotrebiteľov v súvislosti s odmietaním mainstreamových potravín a nárokmi na dodávky potravín (Paül a McKenzie, 2013). Ilbery a Kneafsey (2000a,b) uvádzajú, že kvalita potravín je sociálne konštruovaná a definovaná z hľadiska miesta pôvodu potravín, špecifikácie potravín (suroviny, recepty alebo výroba), prítlačnosti (chuť, textúra) a certifikácie (značka kvality).

Cieľom príspevku je zhodnotiť tému debničkového systému v zmysle zodpovedania výskumnej otázky: Je debničkový systém predaja potravín zastúpený na území Slovenska? Ide o zmapovanie priestorového rozmiestnenia alternatívnych producentov potravín na Slovensku. Príspevok predstavuje pilotnú štúdiu mapovania a charakteristiky debničkového systému na Slovensku, kedy naša pozornosť vedie k priestorovému rozmiestneniu alternatívnych producentov na Slovensku. Keďže doposiaľ nie je evidovaný príspevok na danú tému v slovenskej geografii, možno hovoriť o úvode do problematiky témy debničkového systému, novodobej formy alternatívnych potravinových sietí.

V príspevku boli použité dve skupiny metód zberu dát. Prvú skupinu tvorí rešerš literatúry, na ktorú boli využité dve databázy – Web of Science a Scopus. Databáza Web of Science vykazuje na tému "*box schemes*" 66 článkov (vrátane článkov z konferencií), z čoho iba 3 príspevky (4,54%) sú zaradené do kategórie Geografia od autorov Chiffolleau (2009), Torjusen et al. (2008), Venn et al. (2006). Výskumom debničkových systémov sa zaoberajú napr. Vittersø et al. (2019) v Poľsku alebo Kummer a Milestad (2020) v Rakúsku. Podľa databázy Web of Science v slovenskej akademickej obci doposiaľ nikto nevenoval pozornosť téme debničkových schém. V databáze Scopus je na tému "*box schemes*" evidovaných 439 všetkých príspevkov, z toho 337 článkov. Príspevky na tému debničkových schém nemajú zastúpenie v kategórii Geografia v databáze Scopus, avšak spadajú pod skúmané oblasti ako Environmentálna veda a Poľnohospodárske a biologické vedy. Je nutné poznamenať, že v databáze Scopus nie je evidovaný žiadny príspevok na danú tému zo Slovenska.

Druhú skupinu metód zberu dát predstavuje mapovanie priestorového rozloženia jednotlivých poskytovateľov debničiek, t.j. alternatívnych producentov (poskytovateľov debničiek). Zber dát pozostával z vyhľadávania poskytovateľov debničiek a farmárov, producentov (v niektorých prípadoch samotných predajcov debničiek) prostredníctvom webových stránok (napr. www.svetbedniciek.sk, www.debnickari.sk, www.predajdzdvara.sk, www.freshbox.sk a iné).

Benefity debničiek

Súčasný výskum debničkových schém a vzťahov medzi producentom a konečným spotrebiteľom je sústredený na prostredie rozvinutých krajín (Brown et al., 2009; Haldy, 2004; Torjusen et al., 2008). O debničkových schémach možno diskutovať ako o novodobej alternatíve vo vzťahu malých farmárov (producentov) a spotrebiteľov prostredníctvom priameho predaja (Milestad et al., 2017; Tregear, 2011).

Debničkové schémy tvoria družstvá, podnikatelia, farmári alebo spoločnosti, ktoré distribuujú potraviny spotrebiteľom a zaručujú, že potraviny a výrobky sú čerstvé, kvalitné a lokálne. Debničky (prepravky) sa zvyčajne distribuujú týždenne s vopred dohodnutou cenou. V kontexte USA sa dojednanie medzi farmárom a spotrebiteľom niekedy nazývalo „predplatné farmárčenie“ (*subscription agriculture*), zatiaľ čo v Európe sa nazýva debničkový systém (*box schemes*); (Ostrom et al., 2017).

Hlavnou myšlienkou debničkového systému je urýchliť distribučný proces a priniesť spotrebiteľovi čo najčerstvejšie potraviny. Potraviny sa zároveň vyhýbajú množstvám prekladacích miest, ktoré zdražujú ich cenu (Spilková 2016). Lobey et al. (2009) tvrdia, že vzostup a sila tejto alternatívnej formy maloobchodu vo Veľkej Británii a Walese priamym marketingom konkuruje konvenčným trhom. Dôležité je, aby spotrebiteľ mal znalosť o pôvode potravín, ktoré si v debničke vyskladá. Spilková (2016) dodáva, že debničkový systém má množstvo podôb: niektorí poskytovatelia spolupracujú s jedným lokálnym farmárom, iní naopak preferujú viacerých farmárov, vďaka čomu sú alternatívni spotrebiteľia naisto zásobovaní a dostáva sa im širšia ponuka z rôznych regiónov. Debničky obsahujú sezónne potraviny, prípadne sú dopĺňané exotickými druhmi ovocia, avšak v bio kvalite a na základe princípov fair trade (Spilková, 2016).

Spotrebiteľia chcú vedieť čo nakupujú, čo konzumujú. V prípade, že spotrebiteľia majú relevantné obavy o pôvode potravín a výbere ekologických potravín v maloobchodných prevádzkach, debničkové schémy sa pokladajú za alternatívu voči konvenčnému predaju. Debničky sa stali symbolom čerstvosti, kvality, lokálneho pôvodu potravín a prirodzenej chuti. Možno tvrdiť, že rozvoj debničiek je najrýchlejšia cesta čerstvých potravín od malovýrobcov priamo k spotrebiteľom. Hinrichs (2000) diskutuje o debničkových schémach ako vyjadrenie „blízkosti“ potravín, ktoré spotrebiteľom ponúka pocit záväzku voči lokálnym producentom a prejav k miestnej komunite a životnému prostrediu. Debničkový systém poskytuje mestám príležitosť rozvíjať malé obchodné prevádzky, ktoré môžu vytvárať pracovné miesta pre nezamestnaných, a to prostredníctvom pestovania plodín a výroby produktov (Thom a Conradie, 2013).

Renting et al. (2012) spomína debničkový systém ako systém iniciovaný spotrebiteľmi spolu s farmármi a/aj farmárskymi trhmi. Spilková (2016) dodáva, že farmárske trhy a debničkový systém sa v rámci priameho predaja vhodne dopĺňajú. Debničky zložené z lokálne pestovaných produktov, tvorené zeleninou, ovocím či čerstvými mliečnymi potravinami ponúkajú spôsob, ako na malom objeme získať trhovú prémiiu od klientov, ktorí túžia práve po týchto atribútoch (Bolwig et al., 2010). Debničkové schémy ponúkajú spotrebiteľom praktickú alternatívu poskytovaním vysoko kvalitných výrobkov v kombinácii s pohodlím. To posilňuje možnosť úspešne kombinovať atribúty „lokálny“ a „organický“ (Hashem et al., 2018). Ďalším benefitom je, že debničky môžu ponúknuť väčší prístup k lacnejším produktom prostredníctvom priamej trhovej alternatívy k maloobchodnému nákupu (Thom a Condradie, 2013).

Aj keď sa zdá, že systém debničiek predstavuje skôr benefity ako pre farmárov, tak aj spotrebiteľov, Spilková (2016) diskutuje o nevýhodách, ktoré prinášajú spomínané schémy: i) nutnosť dodržiavať variabilitu a komplexnosť debničky (pestrosť výberu potravín), ii) náročnosť na priestor (pestovateľský, uskladňovací, baliaci) a logistiku a iii) organizácia debničkového systému (objednávky, platby, doručenie).

O debničkách na Slovensku

Spotrebiteľia na Slovensku majú samozásobiteľskú tradíciu. Tradícia pestovania plodín v záhradách popri domoch alebo záhradkárskech kolóniách prebiehala už počas socializmu (Hencelová a kol., 2020). Výsledky tohto výskumu naznačujú, že na území Slovenska sa objavujú nové alternatívne iniciatívy vo forme debničkových schém.

Na území Slovenskej republiky sa debničkový systém predaja stal novodobou alternatívnou formou maloobchodu. Prvá ponuka debničkového dovozu sa na Slovensku objavila v roku 2009 od firmy Frou Frou v Trnave. Najväčší rozmach debničkového dovozu však nastal v roku 2013, kedy vzniklo viacero debničkových e-shopov (napr. Lokapetit, Debničkári, Svet debničiek, Liptovská debnička a iné). V ďalších rokoch sa na alternatívnom potravinovom trhu ponuka debničkových schém rozširovala (napr. Kukkonía, Farmárske debničky, Debnička od babyčky, Freshbox a pod.).

U spotrebiteľov si debničkový predaj získal dôveru najmä vzhľadom na kvalitné a čerstvé potraviny od miestnych (lokálnych) farmárov a producentov. Podstatou konceptu debničkového dovozu je udržateľnosť, šetrenie životného prostredia, podpora lokálnych farmárov a výrobcov, domácich produktov a zdravšieho stravovania. Spotrebiteľ má možnosť voľby typu a charakteru debničiek, frekvenciu dodávok alebo si môže sám debničky vyskladať. V ponuke

sú debničky rôznej veľkosti a hmotnosti. Kupujúci si prostredníctvom e-shopu vyberá z celoročného výberu debničiek, sezónnej zeleniny a ovocia, prípadne si môže si zameniť plodiny a pod. Často sú v ponuke aj ďalšie farmárske produkty, ako napríklad vajcia, klobásy, syry, ryby, domáce džemy, med, mäso a iné. V súčasnosti sú teda v ponuke rôzne kategórie a typy debničiek (obr. 2).

Obr. 2: Kategórie a typy debničiek

Figure 2: Categories and types of boxes

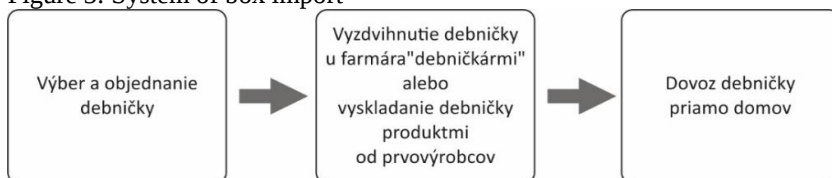

Zdroj: www.svetbedniciek.sk, www.debnickari.sk, www.kukkonishop.sk [14.08.2019]

Debničkový dovoz funguje na jednoduchšej logistike. Stačí si vybrať debničku, prípadne si ju vyskladať, zadať adresu a termín doručenia (obr. 3). Trend doručenia potravín v debničkách sa rozšíril na celom území Slovenskej republiky, najviac je zastúpený na Západnom Slovensku (obr. 4). Miestne produkty, vyskladané v debničke pochádzajúce z ekologicky založených fariem, malých rodinných fariem a lokálnych prvovýrobcov, sa tak pohodlne dostanú až ku spotrebiteľskému stolu prostredníctvom dovozu. Debničkový systém možno preto nazvať ako alternatívu voči nakupovaniu v konvenčných maloobchodných predajniach.

Obr. 3: Systém debničkového dovozu

Figure 3: System of box import

Zdroj: www.svetbedniciek.sk, www.debnickari.sk [14.08.2019]

Všetky potraviny, ktoré sú vypestované od lokálnych, malých producentov a rodinných fariem možno charakterizovať ako domáce, gazdovské či tradičné výrobky predávané z dvora. Debničkový dovoz, ako aj spolupráca s lokálnymi prvovýrobcami sa začleňuje do celkového systému „predaja z dvora“. Spotrebitelia pri každom kúpenom produkte vedia, kto, kde a akým spôsobom zeleninu a ovocie vypestoval. Obr. 4 znázorňuje rozmiestnenie poskytovateľov debničiek a „EKO farmárov“ na území Slovenska.

Obr. 4: Rozmiestnenie vybraných alternatívnych poskytovateľov na území Slovenska v roku 2018

Figure 4: Distribution of selected alternative food providers in Slovakia in 2018

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.predajzdvora.sk [14.08.2019]

Väčšina analyzovaných alternatívnych producentov potravín je lokalizovaných priamo v mestách. V prípade 37 poskytovateľov debničiek pôsobiach na Slovensku je to až 95 %, z toho 54 % je lokalizovaných v krajských mestách. V prípade 28 EKO farmárov pôsobiach na Slovensku má pôsobisko v mestách 25 % z nich, z toho 7 % v krajských mestách.

Záver

V ostatnom období sa na Slovensku, obdobne ako v iných rozvinutých krajinách rozmáha skupina spotrebiteľov, ktorí preferujú alternatívnu spotrebu pred konvenčnou. To má za následok rozvoj alternatívnych potravinových sietí najmä v podobe komunitných záhrad, farmárskych trhov a debničkových schém. Predkladaný príspevok je zameraný na zhodnotenie témy debničkových schém ako novodobej formy alternatívnych potravinových sietí na území Slovenska. Úlohou debničkovej schémy je urýchliť distribučný proces a priniesť spotrebiteľovi čo najčerstvejšie potraviny. Takéto systémy zároveň podporujú malovýrobcov, lokálnych pestovateľov a farmárov, ktorí dbajú o kvalitu svojich produktov. Možno diskutovať o viacerých benefitoch debničiek ako potravinovej sebestačnosti (najmä) počas sezónnosti, o sociálnych, environmentálnych benefitoch spojených s ekosystémovými službami či udržateľnej spotrebe. Poskytovatelia debničiek spotrebiteľom zaručujú, že potraviny a produkty sú čerstvé, kvalitné a lokálne. Všeobecne sa potraviny v debničkách vyhýbajú množstvám prekladacích miest, ktoré by znížili ich kvalitu.

Debničkový systém predaja potravín je zastúpený na území Slovenska už od roku 2009. Najväčší rozmach poskytovateľov debničiek na území Slovenska nastal v roku 2013, kedy vzniklo viacero debničkových e-shopov. Realizácia, logistika a distribúcia debničkových schém sa líši od dodávateľov. Spoločným znakom debničkových schém však ostáva, že spotrebiteľia odoberajú zväčša sezónne ovocie a zeleninu. Debničkové systémy na území Slovenska majú v ponuke aj iné farmárske produkty ako vajcia, klobásky, syry, ryby, domáce džemy, med, mäso alebo exotické ovocie. Dodávatelia debničkových schém doručia spotrebiteľmi vyskladanú debničku priamo na adresu spotrebiteľa. Je zrejmé, že cena potravín vyskladaných v debničke môže byť vyššia ako tá, ktorú by spotrebiteľ zaplatil v supermarkete. Zárukou však ostáva kvalita a čerstvosť potravín. Poskytovatelia debničiek sú zastúpení na celom území Slovenska (vo všetkých krajoch) a rozmáhajú sa vo všetkých krajoch.

Pre analýzu správania spotrebiteľov využívajúcich debničkový systém, ich motívy a faktory ovplyvňujúce výber a kúpu debničky je potrebný ďalší výskum. Kto sú spotrebiteľia debničiek, preferujú alternatívne nakupovanie voči mainstreamovému nakupovaniu? Zaujíma alternatívnych konzumentov kvalita

alebo cena potravín? Je vyskladanie debničky finančne rovnaké ako nákup v konvenčných predajniach? Výskum debničkových schém ponúka široký priestor pre analýzu spotrebiteľského správania ako aj skúmanie týchto schém vo vzťahu s environmentálnym povedomím, problémami agropotravinárskeho systému z geografického, sociálneho a ekonomického aspektu.

PodĎakovanie

Príspevok bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-16-0232 a projektom VEGA 2/0113/19.

Literatúra

- BOLWIG, S. et al. 2010. Integrating poverty and environmental concerns into value-chain analysis: a conceptual framework. In *Development Policy Review*. ISSN 1467-7679, 2010, vol. 28, no. 2, pp. 173-194.
- BROWN, E. – DURY, S. – HOLDSWORTH, M. 2009. Motivations of consumers that use local, organic fruit and vegetable box schemes in Central England and Southern France. In *Appetite*. ISSN 0195-6663, 2009, vol. 53, no. 2, pp. 183-188.
- CAROLAN, M. S. 2006. Ecological Citizenship and Tactile Space: The Epistemic Significance of the Lived Experience. In *Sustainable Consumption and Society: An International Working Conference for Social Scientist*.
- DANIELOVÁ, K. – TREMBOŠOVÁ, M. 2020. Spotrebiteľské preferencie a správanie spotrebiteľov pri nákupe potravín v meste Trenčín. In Križan, F. et al. (eds.). *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a spotreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava: Univerzita Komenského, ISBN 978-80-223-4861-4, s. 131-154.
- DANSERO, E. – PUTTILLI, M. 2014. Multiple territorialities of alternative food networks: six cases from Piedmont, Italy. In *Local Environment*. ISSN 1469-6711, 2014, vol. 19, no. 6, pp. 626-643.
- DONALD, B. 2009. Contested notions of quality in a buyer-driven commodity cluster: The case of food and wine in Canada. In *European Planning Studies*. ISSN 1469-5944, 2009, vol. 17, no. 2, pp. 263-280.
- FERTAĽOVÁ, J. 2007. Nákupné správanie sa spotrebiteľov veľkoplošných predajní (empirický príklad z Prešova a Košíc). In Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura, M. (eds.). *Česká geografie v evropském prostoru: XXI. sjezd České geografické společnosti*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 29-35.
- GOODMAN, D. 2004. Rural Europe redux? Reflections on alternative agro-food networks and paradigm change. In *Sociologia Ruralis*. ISSN 1467-9523, 2004,

- vol. 44, no. 1, pp. 3-16.
- GUTHMAN, J. 2003. Fast food/organic food: Reflexive tastes and the making of yuppie chow. In *Social & Cultural Geography*. ISSN 1470-1197, 2003, vol. 4, no. 1, pp. 45-58.
- HALDY, H. M. 2004. Organic food subscription schemes in emerging organic markets: TEI-KEI, CSA and Box-Schemes. In *Proceedings of the 6th IFAOM-Asia Scientific Conference*. Research Institute of Organic Agriculture. pp. 174-189.
- HASHEM, S. et al. 2018. Motives for buying local, organic food through English box schemes. In *British Food Journal*. ISSN 0007-070X, 2018, vol. 120, no. 7, pp. 1600-1614.
- HENCELOVÁ, P. – KRIŽAN, F. – BILKOVÁ, K. 2020. Klasifikácia a funkcia komunitných záhrad v meste (Prípadová štúdia z Bratislavy). In *Sociológia*. ISSN 1336-8613, 2020, roč. 1, č. 52, s. 51-81.
- HINRICHS, C. C. 2000. Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. In *Journal of Rural Studies*. ISSN 0743-0167, 2000, vol. 16, no. 3, pp. 295-303.
- CHIFFOLEAU, Y. 2009. From politics to co-operation: the dynamics of embeddedness in alternative food supply chains. In *Sociologia Ruralis*. ISSN 1467-9523, 2009, vol. 49, no. 3, pp. 218-235.
- ILBERY – M. KNEAFSEY 2000a. Niche markets and regional speciality food products in Europe: towards a research agenda. In *Environment and Planning A*. ISSN 1472-3409, 2000, vol. 31, pp. 2207-2222.
- ILBERY, B. – KNEAFSEY, M. 2000b. Producer constructions of quality in regional speciality food production: a case study from south west England. In *Journal of Rural Studies*. ISSN 0743-0167, 2000, vol. 16, no. 2, pp. 217-230.
- JAROSZ, L. 2008. The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. In *Journal of Rural Studies*. ISSN 0743-0167, 2008, vol. 24, no. 3, pp. 231-244.
- KITA, P. – KOLLÁR, P. 2018. Food Purchasing Behavior of Consumers on Farmers' Markets: a Case Study from the Region Dunajská Streda. In *INPROFORUM*. ISSN 2336-6788, 2018, pp. 229-235.
- KLOPPENBURG, JR, J. et al. 2000. Tasting food, tasting sustainability: Defining the attributes of an alternative food system with competent, ordinary people. In *Human organization*. ISSN 0018-7259, 2000, vol. 59, no. 2, pp. 177-186.
- KRIŽAN, F. – BILKOVÁ, K. 2019. *Geografia spotreby: úvod do problematiky*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019. 120 s. ISBN 978-80-223-4676-4.
- KRIŽAN, F. – BILKOVÁ, K. – HENCELOVÁ, P. 2020. *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a spotreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava: UK, 2020. 264 s. ISBN 978-80-223-4861-4.

- KUMMER, S. – MILESTAD, R. 2020. The Diversity of Organic Box Schemes in Europe—An Exploratory Study in Four Countries. In *Sustainability*. ISSN 2071-1050, 2020, vol. 12, no. 7, article number 2734.
- LOBEY, M. et al. 2009. *Alternative food networks. Knowledge, practice, and politics*. Exeter: University of Exeter.
- MARSDEN, T. 2000. Food matters and the matter of food: towards a new food governance?. In *Sociologia Ruralis*. ISSN 1467-9523, 2000, vol. 40, no. 1, pp. 20-29.
- MILESTAD, R. – KUMMER, S. – HIRNER, P. 2017. Does scale matter? Investigating the growth of a local organic box scheme in Austria. In *Journal of Rural Studies*. ISSN 0743-0167, 2017, vol. 54, pp. 304-313.
- MITRÍKOVÁ, J. – TOMČÍKOVÁ, I. – LUKÁČOVÁ, A. 2012. Trávenie voľného času obyvateľmi Košíc v nákupných centrách ako nový druh víkendového cestovného ruchu. In *Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji. Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji*. Podhájska: EEDA, s. 69-90. ISBN 978-80-89608-06-5.
- OSTROM, M. et al. 2017. What's Going into the Box? An Inquiry into the Social and Ecological Embeddedness of Large-scale EU and US Box Schemes. In *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*. ISSN 0798-1759, 2017, vol. 24, no. 1, pp. 113-134.
- PAÜL, V. – MCKENZIE, F. H. 2013. Peri-urban farmland conservation and development of alternative food networks: Insights from a case-study area in metropolitan Barcelona (Catalonia, Spain). In *Land Use Policy*. ISSN 0264-8377, 2013, vol. 30, no. 1, pp. 94-105.
- RENTING, H. – MARSDEN, T. K. – BANKS, J. 2003. Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. In *Environment and Planning A*. ISSN 1472-3409, 2003, vol. 35, no. 3, pp. 393-411.
- RENTING, H. – SCHERMER, M. – ROSSI, A. 2012. Building food democracy: Exploring civic food networks and newly emerging forms of food citizenship. In *International Journal of Sociology of Agriculture & Food*. ISSN 0798-1759, 2012, vol. 19, no. 3, pp. 289-307.
- SCHERMER, M. 2015. From “Food from Nowhere” to “Food from Here:” changing producer–consumer relations in Austria. In *Agriculture and Human Values*. ISSN 1572-8366, 2015, vol. 32, no. 1, pp. 121-132.
- SONNINO, R. – MARSDEN, T. 2006. Beyond the divide: rethinking relationships between alternative and conventional food networks in Europe. In *Journal of Economic Geography*. ISSN 1468-2710, 2006, vol. 6, no. 2, pp. 181-199.
- SPILKOVÁ, J. 2016. *Alternativní potravinové sítě: Česká cesta*. Praha: Charles University in Prague, Karolinum Press, 184 s. ISBN 978-80-246-3307-7.

- THOM, A. – CONRADIE, B. 2013. Urban agriculture's enterprise potential: exploring vegetable box schemes in Cape Town. In *Agrekon*. ISSN 2078-0400, 2013, vol. 52, no. 1, pp. 64-86.
- THORSØE, M. – KJELDSSEN, C. 2016. The constitution of trust: Function, configuration and generation of trust in alternative food networks. In *Sociologia Ruralis*. ISSN 1467-9523, 2016, vol. 56, no. 2, pp. 157-175.
- TORJUSEN, H. – LIEBLEIN, G. – VITTERSØ, G. 2008. Learning, communicating and eating in local food-systems: the case of organic box schemes in Denmark and Norway. In *Local Environment*. ISSN 1469-6711, 2008, vol. 13, no. 3, pp. 219-234.
- TREGEAR, A. 2011: Progressing knowledge in alternative and local food networks: Critical reflections and a research agenda. In *Journal of Rural Studies*. ISSN 0743-0167, 2011, vol. 27, no. 4, pp. 419-430.
- TREMBOSOVÁ, M. 2009. Nákupné správanie nitrianskej populácie. In *GEO Information*. ISSN 2220-9964, 2009, roč. 5, s. 130-133.
- VENN, L. et al. 2006. Researching European 'alternative' food networks: some methodological considerations. In *Area*. ISSN 1475-4762, 2006, vol. 38, no. 3, pp. 248-258.
- VITTERSØ, G. et al. 2019. Short Food Supply Chains and Their Contributions to Sustainability: Participants' Views and Perceptions from 12 European Cases. In *Sustainability*. ISSN 2071-1050, 2019, vol. 11, no. 17, article number 4800.

ALTERNATIVE HIDDEN IN BOXES

Summary

The box schemes are another form of alternative food networks, which has been working in the countries for a long time with experience with small farmers, local producers and small producers and direct sales at all. The purpose of the box scheme is to speed up the distribution process and bring the freshest possible food the consumer. At the same time, such systems support small-scale producers, local growers and farmers who care about the quality of their products. The presented paper is focused on the evaluation of the topic of box schemes as a modern form of alternative food networks in Slovakia.

The box scheme of food sales has been represented in Slovakia since 2009. The largest expansion of box scheme imports in Slovakia occurred in 2013, when several box scheme e-shops were created. Box providers guarantee consumers that food and products are fresh, high quality and local. In general, food in boxes avoids a number of transfer points, which would reduce their quality. For every product purchased, consumers thus know who, where and how they grew

vegetables and fruits. The logistics of the system consists of selecting the box or fill the box, entering the address, payment and delivery date.

From the mapping of the spatial distribution of individual box providers, it can be determined that the box system is represented throughout Slovakia and is spreading in all regions. The research results show that the trend of food delivery in boxes is the most represented in Western Slovakia. This fact can be determined by social trends such as higher standards of living or higher salaries in the western part of Slovakia.

We can assume that the high number of box providers in Western Slovakia is related to the capital city of Bratislava, where residents do not have access to gardening and self-sufficiency with food. Up to 37 box providers operate in Slovakia in cities, it is up to 95%, of which 54% are located in regional cities. We can assume that there is a higher demand for boxes in regional cities that provide suitable location for their logistics and distribution.

Using the method of reviewing the literature, the research showed that the Web of Science database shows only 3 articles (4.54%) on the topic of "box schemes", which are included in the category Geography. There are no articles in the category Geography in Scopus database on the topic of "box schemes". None of the databases shows a paper on the topic of the box schemes from the Slovak environment. Therefore, it can be argued that in the Slovak academic community there is no interest in the topic and issues related to the box schemes, despite the social impact of this alternative form.

Further research is needed to analyze the behavior of consumers using the box schemes, their motives and the factors influencing the choice and purchase of the box.

Mgr. Petra Hencelová

Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny

Prírodovedecká fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava

E-mail: hencelova10@uniba.sk